

УДК 378.147

Василенко О. М.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології та педагогіки
Хмельницький національний університет
Хмельницький, Україна
E-mail: vasilenko.dm@ukr.net
ORCID: 0000-0003-4935-0258

Мартинюк І. С.

старший викладач кафедри права,
начальник відділу кадрів
Хмельницький національний університет
Хмельницький, Україна
E-mail: inmartunyk@ukr.net
ORCID: 0009-0007-7751-8974

Кузьмінський С. І.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
кафедри психології та педагогіки
Хмельницький національний університет
Хмельницький, Україна

РОЛЬ «SOFT SKILLS» У РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ТА КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація

Стаття присвячена вивченню ролі «soft skills» у розвитку професійної спрямованості та компетентності здобувачів вищої освіти. З'ясовано, що підготовка кваліфікованого та конкурентоспроможного фахівця в закладі вищої освіти потребує не лише засвоєння ним необхідного обсягу навчальної інформації, але й розвитку його здатності ефективно діяти в складних життєвих і майбутніх професійних ситуаціях.

Визначено, що існують такі типи навичок фахівців у професійному середовищі, як «hard skills», або «тверді навички» (професійні знання та вміння), та «soft skills», або «м'які навички» (організаційні, комунікативні, управлінські, лідерські тощо).

Проаналізовано думки науковців стосовно необхідності розвитку «soft skills» здобувачів вищої освіти як об'єктивної вимоги сучасного ринку праці. З'ясовано, що наявність високо розвинених «soft skills» формує професійну спрямованість та компетентність майбутнього фахівця, що не лише відображає ступінь його кваліфікації, але й свідчить про актуалізацію його особистісних ресурсів у професійній діяльності.

У статті розглянуто роль «soft skills» у розвитку компетентності здобувачів вищої освіти як їхньої здатності успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, що виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей.

За результатами проведеного опитування здобувачів вищої освіти авторами статті виявлено низький рівень поінформованості студентської молоді про «soft skills» та їхню роль у формуванні компетентності майбутніх фахівців. З'ясовано, що більшість здобувачів мають фрагментарні знання про такі поняття, як «компетентність», «компетенція», «модель компетенцій», а свій рівень сформованості компетентності визначають як достатній або задовільний.

Ключові слова: «soft skills», «hard skills», здобувачі вищої освіти, компетентність, професійна компетентність, професійна спрямованість.

Вступ. Одним із пріоритетних завдань сучасної системи освіти є підготовка кваліфікованого та конкурентоспроможного фахівця, який здатний не лише володіти знаннями, вміннями та навичками, але й використовувати їх задля успішного досягнення поставлених професійних цілей. З огляду на це, здобуття якісної вищої освіти має бути забезпечене необхідними умовами формування професійної спрямованості майбутніх фахівців.

Основні пріоритети сучасної системи вищої освіти зосереджені на компетентнісному підході, що посилює її практикоорієнтованість та результативність. З огляду на це, результатом освітнього процесу вважається не лише обсяг засвоєної здобувачем навчальної інформації, але й здатність його ефективно діяти в складних життєвих і майбутніх професійних ситуаціях. У науковій літературі наведені два типи навичок у професійному середовищі: «hard skills», або «тверді навички» (професійні знання та вміння), та «soft skills», або «м'які навички» (комунікативні, управлінські, лідерські, організаційні тощо). Формування «soft skills», які потребують роботодавці, а також

вивчення їхнього впливу на розвиток професійної спрямованості здобувачів вищої освіти залишається актуальною проблемою сьогодення.

Мета статті – дослідження ролі «soft skills» у розвитку професійної спрямованості та компетентності здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. «Soft skills» – це соціологічний термін, що належить до коефіцієнта емоційного інтелекту людини; набір рис особистості, соціальні навички, комунікативні здібності, особисті звички, дружелюбність і оптимізм. Концепція «soft skills» за останні роки стала невід’ємним складником світового ринку праці. У багатьох значеннях «soft skills» прирівнюються до таких понять, як «employability skills» (навички для працевлаштування), «people skills» (навички спілкування з людьми), «non-professional skills» (непрофесійні навички), «key skills» (основні навички), «skills for social progress» (навички для соціального розвитку), «life skills» (життєві навички) [2, с. 239].

Науковці Н. Бородіна, С. Чеберячко, Н. Шевчук вважають, що в освітньому процесі «soft skills» не відображаються в програмних результатах навчання і тому складно оцінити рівень їх розвитку у здобувачів вищої освіти. Своєю чергою, самі здобувачі часто сприймають «soft skills» як другорядні, непотрібні для майбутньої професійної діяльності і ставляться до їх розвитку безвідповідально, за принципом «згодиться» [1].

Натомість Н. Коляда та О. Кравченко стверджують, що освітній процес на засадах розвитку «soft skills» є ефективною педагогічною технологією, що спрямована на формування здорової та соціально сформованої особистості. Він гармонійно поєднує функції виховання і розвиток компетентностей здобувачів освіти [3, с. 139].

Таку ж думку підтримує А. Тушак, яка вважає, що у сучасних здобувачів вищої освіти необхідно розвивати такі «soft skills», як: цілісність, комунікація, люб’язність, відповідальність, гнучкість та здатність до командної роботи. Дослідниця переконана, що розвиток «soft skills» здобувачів вищої освіти є об’єктивною вимогою ринку праці, тому керівництву закладів вищої освіти потрібно проявляти ініціативу та впроваджувати нові навчальні програми підготовки здобувачів з охопленням усього спектру розвитку у них «soft skills» [8].

О. Повстин та М. Козяр вважають, що розвиток «soft skills» у майбутніх фахівців сприяє їхній успішній комунікації і досягненню ними професійного успіху. Тому під час навчання здобувачам вищої освіти слід розвивати такі «soft skills», як: цілеспрямованість; стресостійкість; лідерські якості; навички командної роботи; уміння розв’язувати конфлікти; уміння досягати поставлених цілей; ораторське мистецтво; навички ефективної комунікації; креативність; управлінські навички тощо [5].

Ми підтримуємо погляди О. Повстин та М. Козяр стосовно того, що наявність високо розвинених «soft skills» формує професійну спрямованість та компетентність майбутнього фахівця. Зауважимо, що поняття «спрямованість» у науковій літературі розглядається як стійка домінуюча система мотивів, інтересів, переконань, ідеалів, смаків, у яких виявляються потреби людини [5, с. 307].

Професійна спрямованість характеризує ставлення до конкретної професії, що склалося на основі певного обсягу знань (зміст професії, потреба в ній, місця набуття професії тощо), позитивного чи негативного сприйняття усього, що пов’язано з професією, врахування особистих фізичних, психологічних і матеріальних можливостей [7, с. 76].

Що стосується компетентності, то в Законі України «Про вищу освіту» зазначено, що вона є «здатністю особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей» [6].

У словнику під редакцією В. Шапара, термін «компетентність» визначається як психосоціальна якість людини, що виходить із почуття власної успішності і корисності та дає їй усвідомлення своєї спроможності ефективно взаємодіяти з оточенням [9, с. 203].

Поняття «професійна компетентність» дослідники розглядають по-різному. Нам імпонує визначення О. Повстин та М. Козяр, за яким професійна компетентність фахівця визначається як інтегративна особистісна якість, що виявляється в здатності та готовності діяти, заснованих на знаннях і досвіді, уміння якісно виконувати професійну діяльність [5].

Аналізуючи зміст понять «професійна спрямованість» та «професійна компетентність», можемо стверджувати, що вони не лише відображають ступінь кваліфікації фахівця, що забезпечує успішне виконання ним професійних завдань і обов’язків, але й свідчать про актуалізацію його особистісних ресурсів у професійній діяльності.

З огляду на це, цікавими є думки хорватських науковців М. Калауз, Г. Хьюдек та В. Кірінік про необхідність формування у здобувачів вищої освіти правильного сприйняття розвитку власних «soft skills» для майбутньої професійної кар’єри, що ґрунтуються на поєднанні когнітивних і метакогнітивних навичок, міжособистісних, інтелектуальних та практичних здібностей та добре поєднуються з наявними у них «hard skills», що додає додаткову цінність конкурентоспроможності майбутніх фахівців [10].

І. Паславська пропонує у формуванні «soft skills» здобувачів вищої освіти використовувати такі технології інтерактивного навчання, як: інтерактивні технології кооперованого навчання, інтерактивні технології колективно-групового навчання, технології ситуативного моделювання та технології опрацювання дискусійних питань. Дослідниця зазначає, що, фокусуючи діяльність викладача на розвитку «soft skills», необхідно змінити формати та технології взаємодії викладача та здобувачів [4].

Авторка наголошує на тому, що студентській молоді вже не цікаві традиційні форми занять, тому, проектуючи форми взаємодії зі здобувачами, слід враховувати сучасні тенденції розвитку освіти та суспільства. Потрібно заохочувати здобувачів до активної бесіди, використовувати на заняттях дискусійні форми роботи, реалізацію проєктів, мотивування здобувачів до участі у творчих заходах, що сприяє розвитку таких «soft skills», як комунікабельність, адаптивність, самоконтроль, винахідливість, самодисципліна, командна робота, лояльність, мотивованість [4].

Проведене емпіричне дослідження колективом авторів О. Василенко, В. Афанасенко, О. Петяк, А. Руденок, Т. Шелех, Т. Комар дало змогу зробити висновок, що під час навчання в закладі вищої освіти у здобувачів спостерігається позитивна динаміка змін у формуванні «soft skills», а також цілеспрямований розвиток їхньої готовності до майбутньої професійної діяльності. Здобувачі вищої освіти виявляють значно кращу сформованість таких «soft skills», як: навички комунікації, особистої ефективності, управлінські навички, стратегічні навички та критичне мислення [11].

Вивчення теоретичних аспектів ролі «soft skills» у розвитку професійної спрямованості та компетентності здобувачів вищої освіти зумовило необхідність проведення опитування студентської молоді за допомогою розробленої нами авторської анкети «Що таке «soft skills» і як вони впливають на формування вашої компетентності?». Анкета складалася з 10 питань відкритого і закритого типів. В анкетуванні взяли участь 60 студентів денної форми навчання спеціальності 053 Психологія та 081 Право Хмельницького національного університету.

На питання анкети «Як Ви розумієте поняття «soft skills»?» 40% респондентів зазначили, що «soft skills» є навичками, які допомагають у досягненні професійного успіху; 25% здобувачів відповіли, що це навички, які показують, як людина взаємодіє із соціумом; 20% вказали, що це навички професійної діяльності; 15% не відповіли на це запитання.

На наступне питання «Які «soft skills» потрібно розвивати здобувачам під час навчання в закладі вищої освіти?» відповіді респондентів виявилися такими: 50% здобувачів відповіли, що потрібно розвивати навички комунікації; 33,3% опитаних вказали на необхідність розвитку уміння пристосовуватися; 16,7% здобувачів зауважили, що слід розвивати навички тайм-менеджменту.

У відповідях на питання анкети «Назвіть причини, які змушують вас розвивати власні «soft skills»» більшість здобувачів (50%) не змогли чітко назвати ці причини, що говорить про досить низький рівень їхньої поінформованості та вмотивованості. Водночас 33,3% респондентів причиною розвитку власних «soft skills» назвали прагнення швидко і легко адаптуватися в соціальному середовищі, а 16,7% респондентів зазначили, що цією причиною є підвищення власної конкурентоздатності та ефективності.

Відповідаючи на наступне питання анкети «Що таке компетентність фахівця?», лише 26,7% здобувачів змогли надати правильне визначення, а 73,3% респондентів не змогли пояснити, що собою являє компетентність фахівця.

У відповідях на запитання «Які показники сформованості компетентності фахівця Ви знаєте?» 20% респондентів змогли назвати основні показники сформованості компетентності фахівця, а 80% не змогли визначити ці показники.

Досить цікавими були відповіді респондентів на питання анкети «Якими професійними знаннями та вміннями повинен володіти сучасний фахівець?» Так, 40% здобувачів вказали наявність ґрунтовних знань та навичок у професійній галузі; 25% респондентів відповіли, що фахівцю важливо вміти комунікувати з людьми, мати організаторські здібності; 20% – бути толерантним і терплячим; 15% не змогли відповісти на це запитання.

У відповідях на питання анкети «Що таке компетенція?» лише 40% здобувачів зазначили, що це є набір поведінкових реакцій, які дають змогу одним людям бути ефективнішими за інших. На жаль, 60% респондентів не змогли надати правильної відповіді на це запитання.

На запитання анкети «Що таке модель компетенцій?» 85% здобувачів не змогли відповісти, а 15% респондентів зазначили, що це набір компетенцій, які є необхідними для успішного виконання роботи в певній установі (організації, компанії тощо) з метою досягнення її стратегічних цілей.

Відповідаючи на питання анкети «Які традиційні та інноваційні технології розвитку компетентності фахівців Ви знаєте?», здобувачі вищої освіти здебільшого змогли назвати традиційні технології (65%), а не інноваційні.

Наприкінці опитування здобувачам вищої освіти пропонувалося оцінити за 10-бальною шкалою свій рівень розвитку компетентності як майбутніх фахівців. Нами було виявлено, що більшість здобувачів (50%) змогли оцінити свій рівень розвитку компетентності як «достатній»; 33,3% оцінили цей рівень як «задовільний», а 16,7% респондентів не змогли визначити цей рівень.

Аналіз отриманих відповідей респондентів на питання розробленої нами анкети дозволив зробити висновок, що студенти спеціальності 053 Психологія та 081 Право Хмельницького національного університету фрагментарно володіють знаннями про «soft skills» та їхній вплив на формування компетентності майбутніх фахівців. Вони не розуміють причин необхідності розвитку «soft skills», а також досить погано орієнтуються в тих професійних знаннях і вміннях, якими повинен володіти сучасний фахівець. Поняття «компетентність», «компетенція» і «модель компетенцій» для більшості здобувачів є мало знайомими або ж взагалі незнайомими. Рівень сформованості своєї компетентності більшість респондентів визначили як «достатній».

Висновки. Таким чином, підсумовуючи результати аналізу наукових джерел стосовно ролі «soft skills» у розвитку професійної спрямованості та компетентності здобувачів вищої освіти та проведеного нами опитування студентської молоді, можемо зробити висновок, що керівництву закладів вищої освіти слід розробляти та впроваджувати систему заходів з підвищення рівня поінформованості здобувачів вищої освіти про роль «soft skills» у розвитку їхньої професійної спрямованості та компетентності. За таких умов освітній процес у закладах вищої освіти буде спрямований на формування здорової та соціально сформованої особистості майбутнього фахівця.

Список використаних джерел

1. Бородіна Н. А., Чеберячко С. І., Шевчук Н. А. Формування навичок soft skills та принципів академічної доброчесності у здобувачів вищої освіти при викладанні дисциплін зі спеціальності «цивільна безпека». *Вісті Донецького гірничого інституту*. 2020. № 2 (47). С. 206–214.
2. Длугунович Н. А. Soft skills як необхідна складова підготовки ІТ-фахівців. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2014. № 6. С. 239–242.
3. Коляда Н., Кравченко О. Практичний досвід формування «Soft skills» в умовах закладу вищої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 27. Т. 3. С. 137–145.
4. Паславська І. Розвиток у студентів «soft skills» у процесі вивчення іноземної мови як необхідний компонент конкурентоспроможності майбутніх фахівців. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2020. № 3 (334). С. 196–204.
5. Повстин О. В., Козяр М. М. Значення «soft skills» у формуванні управлінської компетентності фахівців у галузі безпеки людини. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. 2019. № 20. С. 122–127.
6. Про вищу освіту : Закон України від 16.08.2024 р. № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 19.09.2024).
7. Скиба М. Є., Коханко О. М. Теорія і практика професійно-орієнтаційної роботи з молоддю : навчальний посібник. Хмельницький : ХНУ, 2007. 322 с.
8. Тушак А. В. Здобуття «soft skills» студентами у ЗВО як один із найвагоміших внесків у майбутню кар'єру. *Підприємницька модель економіки та управління розвитком підприємства* : тези ІІ Міжнар. наук.-практ. конф., м. Житомир, 6–8 листопада 2019 р. Житомир, 2019. С. 434–437.
9. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2005. 640 с.
10. Kalauz M., Hudec G., Kirinic V. Soft skills perception among students: importance and performance. *Central European Conference on Information and Intelligent Systems*. 2015. P. 89–95.
11. Vasylenko O., Afanasenko V., Petyak O., Rudenok A., Sheleh T., Komar T. Dynamics of Future Psychologists' Soft Skills Development During their Study at the Higher Education Institution. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*. 2022. Volume 14. Issue 3. P. 139–163.

Vasylenko O. M.

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of Psychology and Pedagogics
Khmelnytskyi National University
Khmelnytskyi, Ukraine
E-mail: vasylenko.dm@ukr.net
ORCID: 0000-0003-4935-0258*

Martyniuk I. S.

*Assistant Professor at the Department of Law,
Head of the HR Department
Khmelnytskyi National University
Khmelnytskyi, Ukraine
E-mail: inmartunyk@ukr.net
ORCID: 0009-0007-7751-8974*

Kuzminskyi S. I.

*Master student of the Department of Psychology and Pedagogics
Khmelnytskyi National University
Khmelnytskyi, Ukraine*

THE ROLE OF 'SOFT SKILLS' IN THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL ORIENTATION AND COMPETENCE OF HIGHER EDUCATION STUDENTS

Abstract

The article is devoted to the study of the theoretical aspects of the role of 'soft skills' in the development of professional orientation and competence of higher education students. It has been found that training a qualified and competitive specialist in a higher education institution requires not only mastering the necessary amount of educational information, but also developing the ability to act effectively in complex life and future professional situations.

The article identifies the following types of skills of specialists in the professional environment: 'hard skills' or "hard skills" (professional knowledge and skills) and "soft skills" or "soft skills" (organisational, communication, managerial, leadership, etc.).

The authors of the article analyse the opinions of scholars on the need to develop 'soft skills' of higher education students as an objective requirement of the modern labour market. It is found that the presence of highly developed 'soft skills' forms the professional orientation and competence of a future specialist, which not only reflects the degree of his qualification, but also indicates the actualisation of his personal resources in professional activities.

The article considers the role of 'soft skills' in the development of competence of higher education students as their ability to successfully socialise, learn, and carry out professional activities, which arises on the basis of a dynamic combination of knowledge, skills, abilities, ways of thinking, views, values, and other personal qualities.

Based on the results of a survey of students, the authors of the article reveal a low level of awareness of students about 'soft skills' and their role in shaping the competence of future professionals. It has been found that most students have fragmentary knowledge of such concepts as 'competence', 'competence', 'competence model', and define their level of competence as sufficient or satisfactory.

Key words: 'soft skills', "hard skills", higher education students, competence, professional competence, professional orientation.

References

1. Borodina, N. A., Cheberichko, S. I., Shevchuk, N. A. (2020). Formuvannya navychok soft skills ta pryntsyypiv akademichnoi dobrochesnosti u zdobuvachiv vyshchoi osvity pry vykladanni dystsyplin zi spetsialnosti «tsyvilna bezpeka» [Formation of soft skills and principles of academic integrity in higher education students in teaching disciplines in the speciality 'civil security']. *Visti Donetskoho hirnynohoho instytutu – News from the Donetsk Mining Institute*, 2 (47), 206-214 [in Ukrainian].
2. Dluhunovych, N. A. (2014). Soft skills yak neobkhidna skladova pidhotovky IT-fakhivtsiv [Soft skills as a necessary component of IT training]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnogo universytetu – Bulletin of Khmelnytskyi National University*, 6, 239-242 [in Ukrainian].
3. Koliada, N., Kravchenko, O. (2020). Praktychnyi dosvid formuvannya «Soft skills» v umovakh zakladu vyshchoi osvity [Practical experience of forming 'Soft skills' in a higher education institution]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Topical issues of the humanities*, 27 (3), 137-145 [in Ukrainian].
4. Paslavaska, I. (2020). Rozvytok u studentiv «soft skills» u protsesi vyvchennia inozemnoi movy yak neobkhidnyi komponent konkurentospromozhnosti maibutnykh fakhivtsiv [Developing students' soft skills in the process of learning a foreign language as a necessary component of the competitiveness of future specialists]. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University*, 3 (334), 196-204 [in Ukrainian].
5. Povstyn, O. V., Koziar, M. M. (2019). Znachennia «soft skills» u formuvanni upravlinskoï kompetentnosti fakhivtsiv u haluzi bezpeky liudyny [The importance of 'soft skills' in the formation of managerial competence of specialists in the field of human security]. *Visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu bezpeky zhyttiediialnosti – Bulletin of Lviv State University of Life Safety*, 20, 122-127 [in Ukrainian].
6. Zakon Ukrainy Pro vyshchu osvitu : pryiniaty 16 serp. 2024 roku № 1556-VII [The Law of Ukraine On Higher Education: amendments of 16 August. 2024 No. 1556-VII]. (2024, August 16). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukrainian].
7. Skyba, M. Ye., Kokhanko, O. M. (2007). Teoriia i praktyka profesiino-oriantatsiinoi roboty z moloddiu: navchalnyi posibnyk [Theory and practice of vocational guidance work with young people: a textbook]. Khmelnytskyi : KhNU, 322 s. [in Ukrainian].
8. Tushak, A. V. (2019). Zdobuttia «soft skills» studentamy u ZVO yak odyin iz naivahomishykh vneskiv u maibutniu kariery [Acquisition of soft skills by students in higher education as one of the most important contributions to their future career]. *Pidpriemnytska model ekonomiky ta upravlinnia rozvytkom pidpriemstva – Entrepreneurial model of economy and enterprise development management: Proceedings of the II International Scientific and Practical Conference* (pp. 434–437). Zhytomyr [in Ukrainian].
9. Shapar, V. B. (2005). Suchasnyi tlumachnyi psykholohichniy slovnyk [A modern explanatory psychological dictionary]. Kharkiv : Prapor, 640 s. [in Ukrainian].
10. Kalauz, M., Hudec, G., Kirinic, V. (2015). Soft skills perception among students: importance and performance. *Central European Conference on Information and Intelligent Systems*, 89–95.
11. Vasylenko, O., Afanasenko, V., Petyak, O., Rudenok, A., Sheleh, T., Komar, T. (2022). Dynamics of Future Psychologists' Soft Skills Development During their Study at the Higher Education Institution. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*. Volume 14. Issue 3, 139–163.